

O sirijskoj ekonomiji i uzrocima rata

„Neutralnost? To znači zarađivati na ratu koji vode drugi.“

Karel Čapek, češki književnik (1890-1938)

*„Vještina ratovanja jest vještina uništavanja ljudi,
kao što je politika vještina da budu prevareni.“*

Jean le Rond d'Alembert, francuski matematičar i književnik (1717-1783)

Prema popisu stanovništva 2011. u Hrvatskoj je živio 71 Sirijac, a u trenutku pisanja ovog teksta kroz Hrvatsku je prošlo preko 110.000 ljudi, uz dnevni tranzit od oko 5.000. Jedan dio njih, u nepoznatom postotku, su Sirijci. Velik dio su ekonomski migranti iz drugih dijelova Azije i nemaju veze s ratom u Siriji. No, čini se kako je sirijska kriza bila okidač za priljev divovskog vala ljudi odasvud koji su mir, sreću i prosperitet odlučili tražiti u najrazvijenijim državama Europe. Nije li logično i razumljivo tražiti boljitak u državama snažne ekonomije, poput Njemačke? Nisu li mnogi naši djedovi i bake ondje stekli mirovine? Pa i u novije vrijeme nastao je val domaćih ekonomskih migranata prema zapadnoj Europi. Kako drugima braniti ono što i sami činimo?

Uz obale Eufrata na prostoru današnje Sirije nalazila se Mezopotamija. Glavni grad Damask jedan je od najstarijih gradova u svijetu. U Siriji su otkriveni neki od prvih zapisa što ih je homo sapiens načinio. Kako je moguće da iz kolijevke civilizacije dolaze vijesti o neviđenim nečovještva – masakrima civila, masovnim dekapitacijama, miniranjima Palmire i druge UNESCO-ove baštine?

Realno, sada ne postoji dovoljno vjerodostojnih i višestruko provjerenih informacija da bi se sa potpunom sigurnošću moglo pisati o sirijskoj krizi. Trebat će proći desetljeća prije nego bude dopušteno otvoriti arhive obavještajnih službi, jer ondje se vodi (i) obavještajni rat. Sirija je geostrateški važan prostor na kojemu velesile odmjeruju svoje snage, odakle se odašilju brojne dezinformacije i medijske manipulacije. Moguće je da će budući povjesničari osporiti pojedine odlomke i iz ovoga teksta nakon obznanjenja podataka koji trenutno nisu dostupni. Dotad, poslužiti će ono čemu se sada smije i može pristupiti.

Neka bude jasno, ne treba očekivati da se na dvije stranice novinskoga teksta može pružiti cjelovit odgovor na brojna pitanja u vezi Sirije. Ipak, može se pokušati dati skica ekonomskog okvira u svezi uzroka onoga što se događa. Možda će izgledati enciklopedijski ili nabrajajuće, ali umjesto preuranjenog zaključivanja o uzrocima i posljedicama navale sirijskih izbjeglica dobro je stvoriti određeno predznanje o ekonomiji iz koje dolaze.

Sirija je donedavno imala oko 22 milijuna stanovnika, a sada ih ima manje od 18. Oko 90% građana Sirije su Arapi, muslimani, a desetak posto su kršćani. Premda je većinski arapska država, s islamskim stanovništvom, za razliku od ostalih arapskih država u okruženju ima „mekši“ šerijatski ustroj. Šerijatske regule primjenjuju se samo u obiteljskom pravu (brak, rastava, nasljeđivanje, skrbništvo), no ne i u kaznenom. Sirijske žene nemaju obvezu pokrivanja maramom, ali žensko svjedočanstvo na sudu vrijedi kao pola muškoga. I kao takvo, sirijsko društvo bitno je slobodnije od npr. Saudijske Arabije ili Katara, odnosno drugih arapskih država.

Glavna zvijezda vodilja „donositelja slobode i demokracije“ u Kuvajt i Irak bila je nafta. Uobičajena prva pomisao mnogih kada se govori o vojnim intervencijama velesila u arapskoj državi poput Sirije jest da je Sirija vjerojatno bogata naftom i/ili plinom. Nije. Sirija doduše ima nafte, ali nema ni blizu toliko prirodnih bogatstava koliko druge arapske zemlje. Po proizvodnji nafte Sirija je 68. država u svijetu, ispod npr. Poljske ili Španjolske. Temelj sirijske ekonomije je poljoprivreda.

Klima je suha i vruća, zime su blage, a Eufrat i sustavi navodnjavanja od pamtivijeka omogućuju poljoprivredne djelatnosti. Zbog razvoja infrastrukture i pomoći države Sirija je od uvoznika hrane postala izvoznica voća i povrća, pamuka, žive stoke. Veći dio zemlje na kojoj se obavlja poljoprivreda je u privatnom vlasništvu, i to je, smatraju neki, jedan od bitnih razloga zašto je poljoprivreda uspješna. Obradive površine čine skoro 30% cijelog teritorija, a petina svih obradivih površina navodnjava se. Država otkupljuje poljoprivredne proizvode po cijenama višim od tržišnih kako bi potpomogla poljoprivrednike, ali to značajno opterećuje državni proračun. Najrašireniji usjev je pšenica, a najisplativiji pamuk. Suša 2008. godine stvorila je goleme ekonomske probleme.

Sirija je bila socijalistička država, članica Pokreta nesvrstanih, i 1960-tih nacionalizirala je sve važnije ekonomske resurse. Ondje je državni aparat upravljao ekonomijom, te je u navedenim karakteristikama nalikovala Jugoslaviji. Gospodarstvo Sirije nikada se nije uključilo u tokove globalizirane svjetske ekonomije. Sirija nije članica Svjetske trgovinske organizacije (WTO), ali jest članica Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. Njen vanjski dug je u usporedbi s drugim državama svijeta malen; tripot je manji od hrvatskog, i nalazi se pri dnu ljestvice svih zemalja svijeta. Tek 2001. godine legalizirano je privatno komercijalno bankarstvo, a 2004. godine otvorene su prve četiri privatne banke. Iste, 2004. godine poduzeti su prvi napori za otvaranjem burze dionica u Damasku, koja je otvorena pet godina kasnije. Strancima je dopušteno otvarati banke, ali ne smiju imati više od 49% vlasničkog udjela u njima. Započela je ekonomska liberalizacija, premda vrlo spora, i popuštanje čvrstog stiska državne birokracije nad ekonomskim resursima. Godine 2003. dekriminalizirano je korištenje stranih valuta u privatne svrhe, a dvije godine potom bankama je dopuštena prodaja deviza građanima (premda ograničena). Službeni tečaj valute je fiksiran. Nezaposlenost je vrlo visoka (oko 33%), osobito među mladima, a također i inflacija (oko 35%).

Suvremenu ekonomiju Sirije nemoguće je promatrati nezvezano i odvojeno od političke situacije. Naime, ekonomski položaj Sirije značajno se pogoršao nakon uvođenja međunarodnih sankcija; kao što su sankcije svojedobno dotukle srpsku ekonomiju, slično se dogodilo i sa sirijskom. Čak i da ondje nema građanskog rata, umjesto vala ratnih izbjeglica mogao bi se očekivati val ekonomskih migranata. Sankcije su uvedene nakon što je predsjednik Bashar al-Assad brutalno pokušao slomiti širenje „arapskog proljeća“ u Siriji, te je u Ujedinjenim narodima prozvan kao osobno odgovoran za zločine protiv čovječnosti. Ne ulazeći u detalje njegove osobne odgovornosti, ipak se čini kako je ključni Assadov „zločin“ to što je bio i ostao ruski saveznik. Protivio se američkoj invaziji na Irak, i izrazito se

suprotstavlja izraelskoj politici (osobito u odnosu na Palestinu). Promatrajući dva diktatora, s jedne strane Assada i s druge strane Ibn Saud Abdulaziza – apsolutnog monarha, kralja Saudijske Arabije u kojoj se svake godine izvršava oko stotinu (službene statistike ne postoje) javnih egzekucija kamenovanjem, dekapitacijom, raspećem (upravo se priprema raspeće maloljetnog tinejdžera, i to zato što je nećak disidenta) – čini se kako je temeljna razlika među njima to što je jedan saveznik Rusije, a drugi SAD-a. Javna pogubljenja odrubljivanjem glave pod ISIL-om čine se brutalnima? Pod kraljem Abdulazizom od 2007. do danas izvršeno ih je najmanje 400. I nikom ništa. Nitko oran da bi donio „slobodu i demokraciju“.

Irak se činio tako dalekim. Tek Afganistan! Tamo negdje, s druge strane globusa. No, ovih dana deseci tisuća Iračana, Afganistanaca i Sirijaca kroz Hrvatsku dolaze na prag zapadne Europe. Zapadnjački svijet napokon treba početi shvaćati da promašaji njihove vanjske politike imaju direktnog utjecaja na stvarne živote osoba s imenom i prezimenom. To je dobro: suočiti se licem u lice sa stvarnim ljudima. Valja uvidjeti da potpora (bilo formalna, bilo konkretna) pučevima i državnim udarima iza kojih se kriju isključivo ekonomski ciljevi ima svoju cijenu, a tu cijenu plaćaju najslabiji i najnezaštićeniji.

Sve je to zbog lošeg plina

Zbog važnog geostrateškog položaja između istoka i zapada, sa izlaskom na Mediteran i morskim lukama, trgovina je oduvijek bila jedna od važnih sirijskih djelatnosti. Još od drevnih vremena Sirija se nalazila na trgovačkim putevima (put svile). Tako se i u novije vrijeme našla na putu – na putu plinovoda.

Naime, nakon dugogodišnjih poteškoća s opskrbom plina koje su kulminirale ukrajinskom krizom (sjetimo se nestašice plina u Hrvatskoj i redukcija u zimi početkom 2009., kada su trgovci u prodajnim centrima radili u bundama, s kapama na glavi), Europa je počela tražiti alternativni način dobavljanja tog vrlo važnog energenta. Započet je projekt Južni tok kojim bi ruski plin u Europu stizao mimo Ukrajine, preko Bugarske, Srbije, Mađarske, pa dalje na zapad. Krajem 2012. započeta je gradnja s ruske strane, da bi se zaustavila 2014. zbog prepreka koje je postavila EU. Jedan konkurent Južnom toku je Nabucco plinovod koji bi trebao smanjiti ovisnost Europe o ruskom plinu jer bi početna točka bila Turska, s grananjem na Irak i Turkmenistan. No, pitanje je jesu li ti izvori dovoljno obilni kako bi napajali europsku potrošnju.

Drugi konkurent je plinovod koji bi od Katara preko Sirije i Turske transportirao arapski plin ka Europi. Tvrtka Qatargas je najveća svjetska plinska kompanija. Katar ima najveći BDP po stanovniku u svijetu, a čak 14% svih kućanstava u Kataru ima imovinu u vrijednosti preko milijun dolara. Nakon Rusije Katar je najveći proizvođač plina u ovom dijelu svijeta. Katar i SAD su saveznici i u interesu im je opskrbljivati Europu arapskim plinom. Na putu toga plinovoda nezaobilazno se nalazi Sirija u kojoj vlada diktator Bashar al-Assad, ruski (i iranski) saveznik. Assad je odbio dopustiti gradnju plinovoda preko sirijskog tla kako ne bi naškodilo ruskim interesima. Potpomažući pobunjenike protiv Assada, pa makar to značilo i pomoć džihadistima Al-Kaide (koji su na taj način upravljani da odvrate svoje aktivnosti od SAD-a prema lokalnim bitkama), raspireni su unutarnji nemiri iz kojih je nastao sirijski građanski rat.

Wikileaks (međunarodna neprofitna novinska organizacija koja objavljuje tajne obavještajne dokumente) pokazuje kako je još 2006. američka administracija u suradnji s Izraelom pripremala planove za zbacivanje sirijskih vlasti. Metodom 'zavadi pa vladaj'

planiralo se ojačavanje unutarnjih podjela na Sunita i Šijite, i brojnih sekti unutar Islama (jedna od sekti su Alaviti – Assadova obitelj), premda ISIL-ovci – suniti – podjednako napadaju sve redom. Wikileaks također objavljuje da su Turska, Katar i Saudijska Arabija naoružavale i financirale pobunjenike protiv sirijske vlasti još od 2012.

General Wesley Clark, bivši vrhovni zapovjednik NATO-pakta, izjavio je na CNN-u da su Islamsku državu ISIL *"utemeljili naši prijatelji i saveznici kako bi se borili protiv Hezbolaha"*. Stoga, rat koji se vodi u Siriji je prije svega rat nastao zbog neprestanih zapadnjačkih uplitanja u lonac Bliskog istoka. Konkretno, to je rat za trasu plinovoda koja bi Europu opskrbljivala ili iz Perzijskog zaljeva, ili iz Rusije. Pri tome i za jedne i za druge nezaobilazna je Sirija.

Kolijevka civilizacije

Aleppo, najveći sirijski grad s preko 3,5 milijuna stanovnika, je vjerojatno najstariji grad u svijetu koji je kontinuirano nastanjen. Postoje dokazi o stanovnicima iz doba 6.000 godina pr. Kr.

Humanitarna katastrofa

Najveća populacija izbjeglica u svijetu trenutno su Sirijci; preko 4 milijuna otišlo je iz Sirije, najvećim dijelom u Tursku, Libanon i Jordan, a oko 7,6 milijuna preselilo se unutar Sirije. Preko 50% sirijskih izbjeglica su djeca. Najbogatije arapske države prihvatile su zanemariv broj sirijskih izbjeglica.